

SZOLNOK ELESTE 1552-BEN.

Egy szövegbeli rajzzal és egy melléklettel.

Oly igen szép, erős Szolnok vára vala.
Tinódi.

Szolnok és vára keletkezésének története a honfoglalás idejéig nyúlik vissza. Árpád e fontos helyen földvárat hányatott, Szt. István alatt pedig már a vármegye székhelye volt.

A XIV. században birtokosait is ösmerjük. Igy tudjuk, hogy 1367-ben Kaponyai Miklós Szolnok felét Trencsik Ilonának zálogba adta 56 frton.

A XV. században Szolnokot már hatalmas dynasták birtokában látjuk. Az 1411. évben ugyanis az ország beleegyezésével Zsigmond király Szolnokot az ország több várai és városaival együtt Belgrádért és annak kerületéért Knéz Brankovits máskép Vukovics György, akkor ráczországi kényúr, albániai fejedelemnek, úgy Helena hitvesének és fiainak cserebe adta; de ezen cserét igen hamar megbánni látszott, mert tetteit mihamar megváltoztatván, 1412-ben az említett birtokot rokonára, veronai Birini Pálra, a budai káptalan előtt átírta.

Majd úgy látjuk Szolnokot mint Zápolya János birtokát, kitől I. Ferdinánd király 1549-ben foglalta el, s fölismerve a helynek, mely a magyar alföld déli és keleti útvonalainak kulcsa volt, roppant hadászati fontosságát, megelőzve a Szegedről idáig portyázó törökök hasonló szándokát, miután Árpád földvárának már nyoma sem volt egy, erődnek, mely mintegy a közép Tiszavidék kulcsa legyen, építését rendelte el.

1550-ben gróf Salm fővezér Egerbe ment, Dobót és Zayt hadaikkal Szolnok alá rendelte, hol Teuffel Rézmán, Sbardellato Ágoston váci püspök, Losonczy István, Bebek, Nyáry Ferencz és Báthory Endre vezérlete alatt ekkor már mintegy tízezer főnyi had-

sereg gyűlt össze, a vár építési munkálatainak védelmére. Szeptember 10-én csakugyan hozzá is fogtak a munkához.

A tervet Dobó, Zay, a híres Aldano és több olasz és spanyol mérnök állapították meg. A csapatokon kívül nagyszámú nemesség volt jelen s a vidékről egybegyűjtött jobbágyság kezdte meg a munkát. A Tisza és Zagyva között új medret ásattak, úgy hogy a Zagyva árkából, tövén felül mintegy 200 öllel, egy húsz holdnyi szigetet ölelő mellék ág vonatott a Tiszáig s az onnan kihányt földből fűzfafonadékok s kötörmelék vegyítésével 8—9 ölnyi falat emeltek, akkép, hogy a várépületek s a tűzértelepek földve legyenek. Négy—6 öl széles — szögletbástyát építettek, kettős rendben, úgy hogy a belső kisebb toronyból s a bástya ormáról egyszerre lehetett tüzelni. A várnak csak egy kapuja volt, azonkívül egy fedett kis boltíves ajtaja, mely vízholdásra szolgált. A vár belső területét oly nagyra mérték, hogy benne négyezer ember kényelmesen elfért.¹⁾

A gyalog és ígás napszamosok fölös száma mellett olasz kőfaragók is dolgoztak, s a kir. kamara a pénzt és eleséget pontosan küldte elannyira, hogy a roppant munka 17 nap alatt készen állott. Prágai József és György legényeikkel állították föl az ágyú- és tarack-telepeket s ugyancsak szép szertárt építettek, por és golyóbisok számára. A fölszerelés állott 24 ágyúból, 3000 szakállas és spanyol puska, 800 mázsa lőpor s egyéb hadi készletekből; eleséggel pedig több évre ellátatott.

Legelső kapitányul Ferdinánd egyik legmeghíttebb emberét csömöri *Zay Ferenczet* küldte oda, ki már szeptember 24-én állandóan Szolnokra tette lakását; néhány héttel később a fiatal Balassa Jánost társul mellé adták.²⁾ Zay innen csakhamar a komáromi naszádosok kapitányává neveztetett ki. Utánna gróf Salm ajánlótára a király Horvátinovits Bertalant nevezte ki 1551-ben a szolnoki várnagyságra, — de ez egy kirándulás alkalmával a törökök által elfogatván, helyébe e fontos helyre ismét egyik kiváló hívét, bedeghi *Nyári Lőrinczet* küldé.

Az újdonan épült erős vár azonban alig három évig maradt I. Ferdinánd birtokában. Szulejmán török császár ugyanis megne-

¹⁾ *Gyárfás J.* Dobó István Egerben. 13. l.

²⁾ *Thallóczy Lajos.* Zay Ferencz. 55. l.

heztelvén Ferdinándra, a miért ez az ő gyámfiát s hűbéresét Zápolya János Zsigmondot. anyjával Izabellával együtt magához vette, a Tiszántúli részeket és Erdélyt pedig mint török hűbért magának foglalta: a berélt Ali budai basának és Amhát nagyvezírnek megparancsolá, hogy a magyar király várait és egyéb birtokait hajtassák a félhold uralma alá. Bekövetkezett ekkor hazánkra a hősiesség önfeláldozásokban, de egyszersmind leverő szerencsétlenségekben emlékezetes 1552-ik év, melyben Szolnok vára is hosszú időkre a török szomorú rabságába esett.

Mi közben az oláh hadak több mint 300 falut fölégetve portyáztak a Tiszáig, Ali 12 ezernyi hadával Budáról megindul, Ferdinánd seregét Teufel Mátyás alatt Palástnál, Hontban megveri, a vezért elfogja és a Cserhát várait, köztök Drégelyt, hol Szondy hős halált halt, elfoglalja s Amháttal találkozendó, augusztus 22-dikén Szolnok alá száll. Szolnok várnagya ekkor, mint már említők, bedegi Nyári Lőrincz volt; a várbeli őrség némelyek szerint 750 katonából állott, kik csekélyebb számban magyar lovasokból, túlnyomó számban azonban cseh, német és spanyol gyalogzsoldosokból, s mintegy 50 szolnoki hajdúból állának. A hajdúk századosa Keledi István volt. Mások szerint azonban, az őrség 1100 gyalogból, 300 huszárból s naszádosokból állott.

Nyolcz napig löveté Ali eredménytelenül a várat, midőn Amhát nagyvezír szeptember 1-én közel százezernyi hadával, melylyel az imént Temesvárt a vitéz Losonczitól elfoglalá, megérkezett s a várat, minthogy ez a szultánt illető földbirtokon volna építve, fölkívánta. A várnagy, *Nyári*, tagadólag válaszolt. Ámde a százezernyi ostromló török had sokaságától, mely egész a láthatár széléig boritá a vidéket, megijedt, s egymást elcsábított őrség, miután a várparancsnokot a vár föladására hiába sürgetné; szeptember 3-dikára virradó éjjelen a várból mindannyi megszökik. A lovasság Szanda felé a Tiszán átúsztatott, a gyalogság dereglyéken vergődött át a túlpartra, s kik másnap a nyomozó török által le nem vágattak, Erdélybe menekültek. — Nyári észrevevén, hogy egyedül maradt, maga is szökni akart, de belátva annak lehetetlenségét, magára zárta a vár kapuját. A törökök mindezt észrevevén, megrohanák az őrség nélkül maradt várat, betörték a kaput és Nyárit a küszöbön elfogták. Így ismeri eddigelé a történelem Szolnok eles-

tének szomorú és mondjuk ki, így a mint elbeszelve van, dicstelen történetét is. Az elfoglalás eddig ismert története, vagy helytelen történeti kútfők használata folytán, vagy Nyári személyes ellenségeinek hiesztelése nyomán kerülhetett történetünkbe.

Nyári a törökök által elfogtván Konstantinápolyba vitetett, honnan azonban sikerülvén megszöknie, hazakerült és állítólagos gyávaságáért és Szolnok elvesztéseért vizsgálat alá fogatott, azonban semmi bántódása nem lett, mit némelyek Oláh Miklós cancellár pártfogásának tulajdonítanak.¹⁾ Eddigél csak ennyit tudtunk, de már ez maga elég leendett arra, hogy a dolgot más színben nézzük. A XVI. században nemcsak hazánkban, de mindenütt igen komolyan vették a hadi becsületet s ha az akkori szigorúság mellett csak hajszálnyi bizonyíték merült volna is föl Nyári ellen, bizonyára nem mentheti vala meg fejét, sem régi nemzetséges családja, sem magának Ferdinánd királynak személyes baráti jó indúlatja. Hogy nem lett semmi bántódása, azt bizonyítja, hogy eljárását teljesen correctnek találták. S valóban annak is kellett lenni. A monarchia akkori két legnagyobb birói hatósága, a bécsi haditanács és a kir. jogügyek igazgatósága, indították meg e tárgyban a nyomozást és eszközöltek számos kihallgatást.

A dolog úgy történt, hogy az idegen ajkú, német, cseh és spanyol legénység csakugyan összeesküdött s részére csábítván a magyar lovasok egy részét is, a parancsnok előtt abbéli szándékát, hogy a várat elhagyni akarja, nyíltan kifejezé. *Nyári* a hír vételére lement közéjük, egybegyűjté mindannyit s hazafias beszédet tartván hozzájuk, egyrészt figyelmeztette őket a királynak és zászlójakra tett esküjök szentségére, a gyalázatra a mi nevöket érné s másrészt hivatkozva parancsnoki hatalmára, a távozást minden egyes embernek halálbüntetés terhe alatt szigorúan megtiltá. «Kimenjünk-e? kérditek alávaló hitszegő árulók, nem olyan föltétel alatt kaptok királyi zsoldot, hogy a szükség idejében elfussatok, hanem hogy halálig harcoljatok, lám én itt maradok halálomig.»²⁾ Ezek voltak Nyári saját szavai. A legénység meg is látszék nyu-

¹⁾ *Tinóly: Katonánál* XXII. 273. *Istvánfy* Lib. XVII. 336. *Forgách* 67. II. *Veráncsics*. Magy. Kron. 95.

²⁾ *Györi történelmi és régészeti füzetek*. 1861.

godni, azonban ennek daczára az éj leple alatt a hazátlan zsoldosok, kik csak életöket féltették, mégis megszöktek, a magyar lovaság pedig látva, hogy mindannyian futnak, szintén menekülés után látott.

Reggelre kelve, *Nyári* hű hajdútól értesült, hogy a várórség megszökött s hogy a kapu tárva van. A törökök ezen közben rendes lovas őrzárataikkal czirkálva a vár körül, nagyobb távoból nem vehettek volna észre semmit, mert az őrséget a falakon a hajdúk elláták. A legtávolabb álló őrszemek azonban már ekkor az éjjel elmenekült őrségből kisebb-nagyobb csoportokat fogdosva össze, azokat a főtáborba hozták. A nagyvezír ebből gyanítva, hogy mi történhetett, kémlelő csapatot küldött a vár alá, mely épen akkor érkezett oda, mikor *Nyári* hajdúival a fölvonó hidat nagy ügygyel-bajjal fölvonatá s a kaput bezáratá. — A ki ősméri a várak akkori szerkezetét, ebből is láthatja mennyire volt igazuk azoknak, a kik azt állíták, hogy *Nyári* magában maradt s úgy csukta a várat magára. Ha magára maradt volna, bizony a kaput se tudta volna bezárni, mert arra a munkára akkor 15—20 ember kellett.

A törökök most erős csapattal rohanták meg a vár kapuját, ostromszereiket közelebb hozták s rövid erőfeszítés után a kaput betörték, úgy hogy az recsegve zuhant le. És e perczben a kis szolnoki földvár sánczai előtt, azon a szentelt helyen, hol a honfoglaló Árpád emléke borong, oly hősi jelenet játszódott le, mely ép oly méltó a dalnok énekére, mint *Losonczy* harcza, vagy a drégelyi hős halála.

A szolnoki hajdúk, élökön *Nyáriver*al, oroslánként szállottak szembe alig 50-en a 100 ezret meghaladó ellenséggel. Vakmerő és hősi harcz után részben dicsőn hullottak el, részben leveretve foglyúl ejtettek s a szintén levert *Nyáriver*al együtt Konstantinápolyba hurczoltattak.

Ortelius krónikájából vett rajzmellékletünk Szolnok ostromának hű képét mutatja. Látjuk itt a négyszög alakban, sarok-bástyákkal készült várat, melyben vártemplom is van. Maga a város szintén bekerítve s védő művekkel van ellátva, a várral pedig rendes híd köti össze. Az előtérben látszanak a török tábor, a futó árkok és az útegek.

A vizsgálat s különösen a bécsi haditanács ezután is minden áron bűnbakot keresett Szolnok elestéért s miután *Nyáriver*al

nem boldogult, *Móré Gáspár* vice kapitányt fogta hűtlenségi pörbe.

Ennek a pörnek minden aktája kezeink között van s az akkori hadi viszonyokra, Szolnok ostromára s az ily esetekben követni szokott eljárásra nézve oly nagybecsű adatokat tartalmaz az, hogy e helyt bővebben kell azzal foglalkoznunk :

A vizsgálatat megbízott bizottság Bécsben a császári palotában tanácskozott, hol maga *Móré Gáspár* is személyesen megjelent.

A vizsgálat folyamát, a latin okmányok szövegét kivonatolva, következőleg vázoljuk :

A *Móré Gáspár* perének tárgyalására a magyarországi jogügyek igazgatója, *Pókateleki Szomer János* elnöklete alatt kiküldött bizottság, melyhez az elnökön kívül még az osztrák jogügyi felügyelő *Pacheleb Baptista János*, egyszersmind helyettes elnök, *Tarnóczy András*, *Thapolcsány Tamás* magyar, *Weitnecki Pichler Leonhard*, *Nicklburgi Gáspár* osztrák tanácsosok és *Literatus Mátyás* jegyző tartoztak, a pert az 1553-ik év szeptember 7-én a bécsi császári palota egy helyiségében vette tárgyalás alá. A vádat *Pacheleb János* adta elő s a vádlevelet bemutatván, az a személyesen megjelent *Móré Gáspárnak* (ki latinul nem tudott) megmagyaráztatott, neki a vádlevelet kiadatott s a válasza 15 napi határidő szabott.

Szeptember 22-én *Móré Gáspár* beadta magyar nyelven írt védő levelét, mely ismét előbb latinra fordítottat s szeptember 28-án tárgyalatott. Így folyt a periratok váltása tovább, míg nem a per október 20-án befejezést nyert.

Ezen már 17 terjedelmes okmányra fölszaporodott iratok tartalmából a dolog érdemére a következők említendők föl :

A kiküldött bírók vagyis királyi megbízottak előtt, kik ezen ügy megismerésére rendeltettek, az osztrák fiscus procuratora által a magyarországi kir. kincstári igazgató helyett, bevádoltatott *Móré Gáspár* azon általánosán ismert tény miatt, hogy *Zolnock* királyi várát, a melynek őrizetére és megtartására mint a királyi felség kapitánya bizonyos számú katonasággal odahelyeztetett, elhagyta, nemcsak a kapitányi hanem a közkatonai kötelesség ellenére, a honnan következett, hogy az a vár katonáktól és védőktől meg-

fosztva a törökök kezébe jutott, nemcsak a királyi felség és Magyarországának, hanem az egész kereszttyenség vesztéségre. Kéretett, hogy a fölött határozottassék, és mondassék ki az, hogy nevezett *Móré Gáspár*, miután az örökös hűtlenség bűnének bűnébe esett, tehát Magyarországnak a végvárak elvesztői ellen hozott végzései értelmében bűnhődnie kell.

Móré Gáspár tiltakozott, hogy ő a királylyal pörölni nem akar, de csak egyszerűen, nem törvényesen, védelmét elő akarja hozni; azt állítja, hogy ő a királyi felségtől *Szolnok* várában sem a várnagyi, vagy felügyelői, vagy végül a főkapitányi tisztségre nem választatott ki, hanem hogy engedelmeskedjék főlebbvalóinak mindabban, a mit azok neki parancsolnak. Azt is mondja, hogy ő helyét nem hagyta el, hanem az ellenséget mint becületes, igaz és hű szolga megvárta *Szolnokban*, a mely a várat ostrom alá fogta és tizenhárom nap és ugyanannyi éjjel a leghevesebben ostromolta s végül elfoglalta, a honnan ő mint elfoglalt várból isten kegyelméből csupán egy ruhában egy karddal menekült meg, az ő kapitánysága alatt levő népek mind a kapitányok által a várban szétosztattak és habár ugyanazon várban jeles lovai valának, amelyeken könnyen megszökhetett volna, mindazáltal, tekintetbe véve az ő tisztségét és hűségét, semmi módon sem akart elmenekülni, hanem ugyanott a lovakat minden dolgával együtt, melyeket gyermekségétől fogva ő királyi felsége szolgálatában szerzett, elvesztette. *Szolnok* nem ő rá volt bízva, nem is volt neki semmi hatalma bárki fölött is, kivéve egypár embert, akik maguk is mind a kapitányoktól az egész várban — ide is oda is, ahol szükség volt — szétosztattak és zsoldos fogadásra, a vár védelmére szükséges zsoldos fogadásra, saját pénzéből több mint 300 magyar forintot adott ki, ezért tehát ő a várat nem vesztette el, nem is esik hűtlenségi vád alá; de sőt a vár elfoglalása után ő nem rejtőzködött el a királyi felség arcza elől, ő felsége előtt megjelent s most is itt van, várván, hogy mit tart ő felsége méltónak ő róla.

Azt válaszolja a kincstári ügyész, hogy *Móré Gáspár* okoskodásai és védelmei semmisek, haszontalanok, üresek és visszavetendők — mint be nem bizonyultak és ha talán be is bizonyúlnak, semmit se használnak az ő ügyének, mert — habár ő azt bizonyítja, hogy sem *Szolnok* vára várnagyságára, sem felügyelőségére,

sem főkapitányságára nem választatott meg, de mégis azt nem tagadhatja, *Móré*, amint maga nyíltan is beismeri, hogy ő felségétől *Szolnokban* zsoldot érdemelt és bizonyos gyalogok kapitánya volt és hogy azokkal a vár védelmére és megtartására küldetett. Midőn tehát saját és természetes érdeke volt mindig az is és lennie kell örökké, nemcsak a királyi jó kapitánynak, hanem a közkatonának is, hogy mihelyt megkapta az ő zsoldját, azt a helyet, amelyekre állíttatik, vagy állíttatott, hitének és hűségének, amelylyel annak, akitől a zsoldot fölvette — tartozik, de sőt tisztségének és fejének elvesztése alatt, egész a megsebzésig és vérének omlásáig, de sőt egész haláláig megvédeni, nem pedig bármi módon elhagyni tartozik, habár talán mások az ő helyeiket gyalázatosan el is hagyják, mert hacsak az ilyen helyeiket elhagyók meg nem büntettetnek, kétségtelenül sokaknak fog az árulásnak alkalma és útja megnyílani. Azért *Móré Gáspár* a fentebb előadott okoknál fogva nem menekülhet meg, midőn is maga mondja, hogy az ő hitének, hűségének és becsületének helyét elhagyta; továbbá — habár *Szolnok vára* hosszú időn keresztül körülzároltatott és hevesen ostromoltatott, mégis nem tagadható, hogy az ellenségnek még nem lévén semmi háborgatása, vagy megrohanása, az a *Szolnok vára*, mielőtt az ellenség el nem foglalta, majdnem mindazoktól, akiktől annak legjobban kellett volna védetnie, az ellenség számára elhagyatott és ilyen megszökés által azután elfoglaltatott. Ez, ami magának *Móré Gáspárnak* mondása által bevallatott, amidőn is azt mondja, hogy ő akkor menekült, midőn a várat már majdnem elfoglalták, a miből világos, hogy akkor még nem foglalták el, hanem csak majdnem elfoglaltatott, midőn ő onnan elmenekült. Mert ha elfoglaltatott volna és az ellenség már oda behatolt volna, nemkévésebbé hihetetlen, mint csodálatos volna, hogy ő az ellenség oly tömegén, mint amennyi állíttatott, hogy ott volt, halál, vagy fogság, vagy halálos sebek nélkül csupán egy szál karddal megmenekülhetett volna. Amint tényleg megmenekült. Azonfelül a fent említett, a végvárak elhagyói ellen hozott magyar végzésekben meghatározott büntetés magában foglal minden katonát és közembert, akik ilyen elveszett helynek védelmére és megtartására helyeztetek és rendeltettek.

De hisz ő felsége *Szolnok* várát mindazoknak, akiket ott az

ő zsoldján táplált, úgy összesen, mint egyenként bárkinek állása és rangja szerint rábízta és ráhagyta, amelyet — a mint a többi kapitányok vagy katonáknak sem, úgy *Móré Gáspárnak* sem kellett volna vérenek omlása, vagy halálos sebek, de sőt zord halála nélkül, az ellenségnek gyalázatosan hátrahagynia, a mint hátrahagyta.

Azt válaszolja *Móré Gáspár* ügyes védelmében, — hogy ő Ő felségének és az országnak hűségesen szolgált, Istent híván erre bizonyságul, mivel az ő felsége iránt tartozó tisztelet miatt nem akar ő felsége ellen emberi bizonyságokat felhozni, mégis volt *Szolnok* várában Ő felségének némi nemű spanyol katonája, tudniillik *Gaballio Bernát* építőmester és *Castalinus* vagy *Castranio János* káplár, akik ha fölkerestetnének, bizonyságot tehetnének említett *Móré Gáspár* hűségéről és szolgálatairól, amely spanyoloknak némelyikét Gráciban *Guzmán* nagyságos úrhoz vezetett el, — nem kételkedvén, hogy ő nagyságának kinyilatkoztatták azokat, amiket *Móré Gáspár* hűségéről és szolgálatáról tudnak. És habár kapitány volt, mégis engedelmeskednie kellett a főlebbvaló várnagy és kapitány urainak, mint egy közkatonának, amint tette is. S azt válaszolja ismét, amit azelőtt is mondott, hogy ő valóban csodálatosan menekült meg Isten jótéteményéből, akinek hatalma nem kisebbítendő, hogy ne tudna sokakat tűzből, a tenger hullámaiból, a halál közepéből és sok más veszélyből kimenteni. S nem is kell azt olyan hitetlenül ellenvetni, hogy halálos seb nélkül menekült meg, mert a jó férfiak gyakran valami ökölharcból, ütközetből, vagy a vár elfoglalásakor seb nélkül megmenekültek s mégis ezeknek ez nem rovatott föl vétkül, ezért hát neki sem kell a szemére vetni ezt, máskülömben sokan háborgattatnának úgy Magyarországon, mint külföldi országokban és tartományokban, akik nagy és igen sulyos összeütközésekkor sértetlenül menekültek meg, habár *Móré* a vérét is hullatá ott azellenségtől kapott seb következtében. Hogy azonban ő ott meg akarna halni, erre nem esküdött, nem is hallotta soha, hogy bárki is arra esküdött volna, hanem mindent megtett, egész a vére hullásáig, amiket a hű katona megtenni tartozik. Hogy azonban nem halt meg, az az Isten akaratata volt, hogy ne haljon meg, és nem tartozik bárki is magát lehetetlenségekre kötelezni ura irányában és ha mindazok

megérdemlik a büntetést, akiket Isten súlyosabb ütközetekből és várak megvívásából megmentett, sokan volnának büntetendők.

Ezek mindkét részről előhozatván ezen ügyben, mindkét fel befejezte előadását és a kincstári ügyész részéről kívántatott, hogy arról, mi az igazság, határozassék.¹⁾

Az itt elmondottakhoz nem kell magyarázat, hű képét adja az úgy az eseményeknek, mint a kor fölfogásának, midőn arról volt szó, hogy egy katona becsülete fölött határozzanak.

Maga *Moré Gáspár* önérzetesen utasítja vissza a vádat, tiltakozik minden hivatalos forma ellen, ő nem pörölni jött, ő csak azért van Bécsben, hogy fölvilágosításokkal szolgáljon. Mindjárt az első napon kifejezi ezt, midőn egy magyarul fogalmazott czédulát nyújt át a bizottságnak, melyen szóról szóra a következőket mondja:

«Nagyságos uraim, ez elmúlt napokban ti Nagyságtok hagyja ez időt énnekem, hogy az director uram hozzám való feleletéről, urunk ő felségének, úgy mint tervényben, megfelelnek. Azért ti Nagyságtoknak nyilván vagyom, akort is meg mondtam, hogy én nem jöttem ő felsége személye eleibe azért, hogy én ő felségének meg adjam érteni, az én ártatlan és büntelen voltomat, melyeket im Nagyságtok elibe adok, meg jedzve (így), de nem úgy mint törvényre. Ebből ti Nagyságtok meg értheti az én ártatlan voltomat, mert nem vagyok én méltó hogy ő felségével pöröljek, hanem az mi az ő felsége méltóságának tetszik, azt várom belőle, mint kegyelmes uramtul, mert én mindenütt ő felségének engedelmes és hű szolga voltam, és tugya azt az kegyelmes ur isten, hogy én szintén olyan szorgalmatos szolgálja voltam ő felségének Szonokban, noha fei nem voltam, mint Szigetben, hogy fei voltam, a mennyire en elég voltam.»²⁾

Nemkevésebbé önérzetes és nagybecsű az a miket a kir. jogügyek igazgatójának vádbeszédere replicájában mond:

«Ti kegyelmetek előtt, Nagyságos és vitézlő urak és itélő bírák, király ő felségetől az mi kegyelmes urunktól ez jelen való okban személy szerint választattak. Én *Moré Gáspár*, jelen vagyok

1) *Orsz. Levéltár. Limbus.*

2) *Országos Levéltár. Limbus.*

személy szerint. Ahol — director uram az én kegyelmes uram directora ezt feleli, hogy én az én kegyelmes uramhoz való hűségemről és hitemről el feletkeztem volna. Ő felségénél hiszem nyilván vagyom, hogy engemet sem porkolábságra, sem udvarbiróságra, sem főkapitányságra, sem az háznak semmi gondviselésére nem választott, sem esküttetett, azért az az hit engöm nem illett, melyet director uram, én reám felelt. De engemet az en hűségem és az én tisztességem arra készerített, hogy én az én hadnagyomnak hű és engedelmes legyek, kiket én mindeneket meg műveltem, melyben az én hadnagyim egyebet semmit jónál én hozzám nem mondhatnak, hanem mint jámbor hű és engedelmes szolga mindenben úgy cselekedtem, valamint én nekem parancsoltak és amivel én ő nekik tartoztam, amit láttam, avagy hallottam volna, ki az várnak ártalmára lett volna, azt én ő nekik meg mondtam, mint jámbor és hű szolga.

Továbbá ahol director uram ezt feleli, hogy az én helyemet el hattam, nem félvén az sententiátul, nem hattam, hanem az elleniséget reám vártam, úgy mint jámbor, hű és igaz szolga. Reánk jöttek és reánk szállottak, az várat vitták úgy mint tizenhárom napig, éjjel, nappal és lötték mind szénnel és mindennel, valamivel szokott várat vinya, érte voltak, be jöttek, honnan hiéhetlen volt embereknél. Én magamnál is, az én meg szabadulásom csak az mindenható ur istennek az ő kegyelmes ajándékából szabadulék meg közülök, úgy mint meg vett házból, csak egy dolmánban és egy szablyával. Mert az én alattam való népek, kik voltak az várbán, mind helyel voltak el osztva, az kapitányoktul. Azért nem én vagyok az, a ki az ő helyét meg nem állotta, és nem akarta megállani. De én ott is úgy cselekedtem, mint jámbor és hű szolga, mind azon kegyelmes uramnak és az országnak, az én kapitányomnak is, amiben az én szegény legény voltomra szolgálhattam, hiven szolgáltam, ki ellen senki nem mondhat, mert ebből is ki tetszik, hogy énneköm ott jó lovaim voltak, de reá nem ültem, mert engöm arra nem készerített az én hűségem, hanem az én rendemben úgy maradtam, mind végiglen jámborul és emberül. Az mit gyermekségem olta fogva leltem, azt én mind ott vesztettem, az én kegyelmes uramnak hűsége mellett.

Továbbá ahol director uram ezt feleli, hogy az sententiára

ítéltessem és reám ki mongyák, mely magyarországi decretomban szerzetetett azokra, kik vég házat el vesztenek. Nem én vagyok az, mert én nem vesztettem, nem én reám bizta ő felsége, az én kegyelmes uram és semmi birodalmam senkin nem volt többen, csak az egy néhány számu legényeken. Azokat is hova szükség volt, oda osztották és oda állatták. Mert én velem is más birt. Azért nem vagyok méltó az sententiára és az hitlenségre, kit én hozzám director uram felel, mert semmi veszedelemnek oka nem vagyok.

Továbbá abból is ki tetszik, hogy én ő felségének jámbor és hí szolgája voltam, mert az én kapitányomnak engedelmes voltam és az ő felségének parancsolatja szerint hol ott az háznak szükségére és megtartására, szüksége közt nép fogadásra és egyéb szükségekre, tulajdon az én pénzemet ki adtam, és fizettem, többet három száz magyar forintnál, kinek én mind helyit adhatom. Ha nagyobbat mívelhettem volna is, nagyobbat míveltem volna, az én kegyelmes uramnak háza meg tartására.

Továbbá az veszedelem után is ugy cselekedtem, mint jámbor és hí szolga. Ő felségét meg kerestem és magamat nem akartam ő felsége előtt elrejtetni. Azért im ő felsége előtt vagyok, és valami az én kegyelmes uramnak, méltóságának tetszik, azt várom belőle.»¹⁾

Sokáig húzódott még a per, a tanú kihallgatások miatt.

Pókatelki Szomor János, kir. fiscus és a kir. jogügyek igazgatója, az akkor *Szolnokon* volt hadi népből kihallgattatja *Halyman Wolfgang* élelmezési biztost, *Gaballio Bernárd* várépítészt, *Cyndro Ferencz* spanyol harczost a mendőzai *Velez Diego* kapitány csapatából, továbbá *Castranyo Jánost* az *Olyova János* kapitány csapatából és végül *Korlát Kristóf* hadnagyot. Ez utóbbi azt vallja, hogy azon a kérdéses estén, *Nyári* főkapitány éjjelre minden ágyúhoz két embert rendelt s általában meghagyta, hogy a legenység az ágyúknál vacsoráljon s azután maga is vacsorálni ment. Nem sokkal ezután vették észre, hogy a *német* lovasok szöknek. Ő kereste *Mórét* és megtalálta az őrszobában, a mint fejét az asztalra hajtva aludt. Felköltötte s mondta neki, hogy a németek szöknek, ezután nem tudja mi történt vele.

¹⁾ *Orsz. Leveltár.* Limbus.

Végül *Kövcsey András* veszprémi püspök és *Draskovich György* jászói prépost 1554 május 4-én ő felsége parancsából magát *Nyári Lőrinczet* és a volt főkapitányt eskü alatt kihallgatják. Ő azt mondja: hogy az őrségnek, mely Szolnok várában volt, semmi oka sem volt elfutni a fizetés, élelmiszerek, vagy katonák hiánya miatt, midőn mindez bőven volt. A fentnevezett várban *Móré Gáspárnak* két kötelessége volt, tudniillik várnagyi hivatala és *naszád vajdasága*. Azután mondja, hogy ő tudja, *miszerint a német katonáktól keletkezett először a lázongás és egyenetlenség, később mindnyájan, t. i. németek, magyarok, spanyolok és csehek, összeesküdtek, hogy futásban keressék menedéköket. Mondta azt is, hogy Zherenkowyth (Szerenkovich) Mátyás a vár kapuját kívágta, habár a kulcsot ott találta volna, maga bizonyítván, hogyan szokta magát viselni mindig Móré Gáspár. Hozzátette még azt is, hogy biztosan tudja, hogy mindenek közt a legelsők a naszádosok voltak, kik naszádukon elmenekültek, a kik közt volt Móré Gáspár az élelemmesterrel és alkapitánnyal s más több hadnagyokkal, de azt még sem tudja, mikor ment ki nevezett Móré Gáspár a várból. Végül hozzátette, hogy ő bizton tudja, hogy mindenek közt legutolsóinak *Pekry Gábor* ment ki fentemlített várból, midőn már a többiek mind elmenekültek *kerés kivétellel*.*

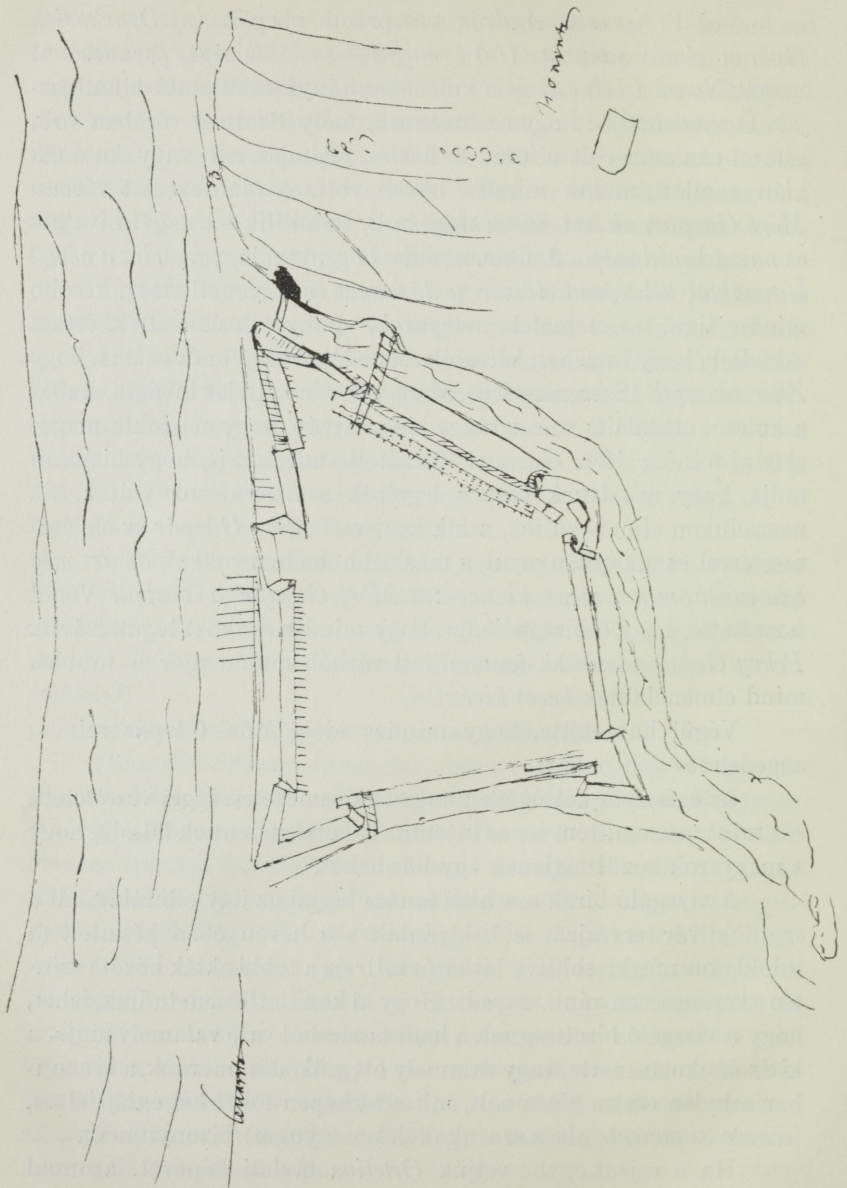
Végül hozzátette, hogy mindaz ideig Móré Gáspár mindig engedelmes volt neki.¹⁾

Az egész pör kétségtelen nagy lelkiösmeretességgel vezetettet, sőt mint már említém is, az intentio is kétségtelennek látszik, hogy a magyarok közül fogjanak egy bünbakot.

A vizsgáló bírák s a hadi tanács tagjai az ügy elbírálásánál a szolnoki vár tervrajzát is bekívánták s e hevenyében készített (a túloldalon megkisebbitve látható) tollrajz a többi akták között szintén szerencsésen ránk maradt. Hogy ki készítette nem tudjuk, lehet, hogy a vizsgáló bizottságnak a hadi tanácsból való valamely tagja, a ki Szolnokot ösmerte, vagy valamely ott működött mérnök, a ki azonban minden esetre olasz volt, mit a térképen fölirt két égtáj-jelzés, *levante* és *ponente* olasz szavak (kelet és nyugot) bizonyítanak.

Ha e rajzot egybe vetjük *Ortelius* távlati képével, azonnal

¹⁾ *Országos Levéltár*. Limbus.

SZOLNOK 1552-BEN. TOLLRAJZ A MORÉ-PÖR IRATAIBÓL.

reá fogunk ösmerni a vár alaprajzára. A város itt teljesen mellőztetett, mert az eseménynél az szerepet nem játszott. Ott látjuk a Tisza és Zagyva folyókat s a szabálytalan négyszög alaprajzú várat, négy előrenyúló szöglet-bástyájával. Ugyancsak jelezve találjuk a két hidat, melyek közül az egyik a város felé a főkapuból vezet, a másik pedig a kis vízi boltozatból az ellenkező oldalra szolgál. Itt szálltak hajóra rendszerint a naszádosok s innen történt legbiztosabban a szökés is.

A város felőli oldalon végül az utca-irányok odavetett jelzése mellett apró karikákat is látunk, melylyel a törököket jelzi.

Mindezek után végre meghozta határozatát, illetőleg a király elébe szánt előterjesztését a bécsi császári palotában ülésezett bizottság, mely *Móré Gáspárnak* fényes elégtételt szolgáltatott s a mely szóról szóra ekként hangzik :

«A magyarországi kincstári jogügyek igazgatójának ezen *Móré Gáspár* elleni ügyében, az ezen ügy megvizsgálására kiküldött biztosoknak úgy látszik, hogy ezt a *Móré*t, *Szolnok* vára vezetőjének nem lehet nevezni, mivel sem az övé nem volt, sem ott a fő-várnagyságot nem vitte s ezért a várak elvesztéséről szóló magyarországi határozatot nem lehet hozzá fűzni és szökevénynek sem tartható az, aki az ellenség erejét több napon át feltartóztatta, és végül minden remény elveszvéen, midőn más menekülés az ellenség kezéből eltűnt, kivéve a futást. Mivel pedig *Móré* hivatkozik némely, az ő teljes hűségének ismerőire, és azokat, a melyeket a maga védelmére előhoz, tények, erről méltóztassék kegyelmesen ő felségének bővebben vizsgálatot indíttatni, és azokat, a melyek oly nehezen bebizonyíthatók, vádlott előéletéből megítélheti.»

A király azonban újabb nyomozást nem rendelt el többé s *Móré Gáspár* nyugodtan térhetett vissza Magyarországra.

Szolnokról még csak annyi mondani valónk van, hogy a várat bevévén Amhát, azt két ezernyi őrséggel rakta meg és a szolnoki szandsákság székhelyévé tette, ezt pedig az egi ejalet, vagy helytartóság alá helyezte.

A magyarok pedig látván külső Szolnokmegye illetén való pusztulását, az 1569-iki országgyűlésen Hevesmegyébe olvasztották be s így maradt a két megye közel 300 esztendeig egyesülve. 1552-től 1686-ig tehát *133 évig ült a török Szolnok nyakán.*

További viszontagságairól Szolnok várának ezúttal nem emlékezem meg, csak fölemlítem még, hogy előbb 1685-ben, végleg pedig 1698-ban sikerült Szolnok várát a töröktől vissza venni.

Ezután még a *II. Rákóczy Ferencz*-féle fölkelésben játszik rövid dicsőségteljes szerepet s azután mint vár végképen elveszti jelentőségét s ma már nyoma is alig van.

Az 1552-iki szolnoki ostromból pedig az a tanulság, a mi Buda, Lippa és sok más várunk elestéből: Bármennyi új s hasznos hadászati vívmányt honosítottak is meg hazánkban az idegen zsoldosok, nem ellensúlyozhatták sohasem azt a demoralisatiót, a melyet terjesztettek és emlékeztetők, — tisztelet a kivételeknek, — nem tartozik történetünknek mindig legfényesebb lapjai közé, mert hiába, pusztán zsoldért, pénzért harcolni bárhol és bármikor, — a XVI. században sem tartatott a legmagasztosabb foglalkozások közé.

Dr. SZENDREI JÁNOS.